

چکیده

شیعه در اصطلاح، بر یاران و پیروان حضرت علی علیه السلام اطلاق می‌شود. شیعه در منابع اسلامی بیش از یک مفهوم ندارد و آن اعتقاد به جانشینی علی علیه السلام و یازده فرزند اوست. ائمه اطهار علیهم السلام منتسبان به فرقه‌های باطل را خارج از جرگه شیعه می‌دانستند، ولی دانشمندان و رجال‌نویسان اهل سنت، شیعه را به معنایی گسترده‌تر از این به کار برده و به تمام فرقه‌هایی که از بیکره شیعه منشعب شده و نیز به دوست‌داران خاندان رسالت اطلاق کرده‌اند. البته در قرن دوم و سوم هجری بعد از شیعیان امامی، بیشترین تعداد شیعه را زیدیان تشکیل می‌دادند. به تدریج عناوین دیگری چون: علوی، امامی، حسینی، اثناعشری، خاصه، جعفری، ترابی و رافضی بر دوست‌داران خاندان رسالت اطلاق شد. نخستین کسی که در سخنان او از شیعیان علی علیه السلام سخن به میان آمده، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است که در احادیث فراوانی از شیعیان آن حضرت تعریف و تمجید و آنان را اهل بهشت معرفی کرده‌اند.

پرسش

۱. شیعه در لغت به چه معنایی آمده است؟ توضیح دهید.
۲. معنا و مفهوم شیعه در منابع شیعی چیست؟
۳. آیا منتسبان به فرقه‌های باطل از نظر ائمه اطهار علیهم السلام شیعه به شمار می‌آیند؟ توضیح دهید.
۴. دانشمندان اهل سنت، شیعه را چگونه معنا کرده‌اند؟
۵. کدام یک از فرقه‌ها، بیشتر به معنای سیاسی شیعه بوده‌اند؟ چرا؟
۶. دو مورد از موارد استعمال شیعه بعد از حیات پیامبر صلی الله علیه و آله را بیاورید.

چکیده

سابقه تشیع که عنص رمحوری آن پذیرش جانشینی بلافضل امیر مومنان علیه السلام و ولایت آن حضرت می باشد، به عصر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و به سال های نخستین بعثت آن حضرت برمی گردد، آن گاه که امیر مومنان علیه السلام را در روز دعوت خویشاوندان به عنوان امام و جانشین خود تعیین نمود.

زبیر بن بکار می گوید: «عموم مهاجران و همه انصار شک نداشتند که علی، خلیفه و صاحب امر بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله است.»

اگرچه علی علیه السلام پس از درگذشت پیامبر صلی الله علیه و آله، قدرت سیاسی را به دست نگرفت، صحابه پیامبر فضایل و مناقب ایشان را نقل کردند؛ ابن حجر هیثمی، که از عالمان متعصب اهل سنت است، تعداد صحابه روایت کننده حدیث غدیر را سی نفر دانسته و ابن شهر آشوب حدود هشتاد راوی صحابی برای حدیث غدیر شمرده است. علامه امینی ۱۱۰ راوی از صحابه را نام برده است.

گذشته از اینها، شیعه همان دوستی و پیروی از علی علیه السلام است که پیامبر در موارد بسیاری اصحابش را به پیروی از آن حضرت فرمان داده است نخستین شیعیان، از صحابیان بزرگوار بودند. محمد کرد علی در *خطب الشام* آورده است: عده ای از اصحاب در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله، به شیعه علی علیه السلام معروف بودند.

سید علی خان شیرازی در *الدرجات الرفیعه*، صحابیان شیعه را در دو بخش: صحابیان شیعی از بنی هاشم و صحابیان شیعی از غیر بنی هاشم بررسی کرده است.

چکیده

نباید نقش قریش را در رخداد سقیفه نادیده گرفت، زیرا قریش تنها مردمی بودند که می توانستند حق عترت پیامبر ﷺ را تصاحب کنند. امیرمؤمنان ﷺ در موارد فراوانی به ستم قریش به خاندان پیامبر، اشاره می کنند. دشمنی قریش با خان دان پیامبر ﷺ به این دلایل بود:

۱. ریاست طلبی قریش که سبب می شد دعوت پیامبر را نپذیرند، چون آن را با ریاست همیشگی خویش در تعارض می دیدند.
۲. رقابت و حسادتی که میان گروه های قریش و بنی هاشم وجود داشت.
۳. دشمنی با شخص علی ﷺ به سبب ضربه ای که از آن حضرت خورده بودند.

حضرت علی ﷺ به سبب مصلحت اسلام، از حق خود چشم پوشید و سکوت کرد. با توجه به سخنان آن حضرت در این باره، می توان به علل زیر اشاره کرد:

الف. جلوگیری از تفرقه میان مسلمانان؛

ب. خطر مرتدان؛

ج. حفظ خاندان پیامبر ﷺ؛

بعد از جریان سقیفه، شیعه به عنوان گروهی مشخص، با جهت گیری سیاسی خاص شکل گرفت و به طور انفرادی و دسته جمعی از حقانیت علی ﷺ دفاع کرد. آنان در خانه فاطمه ﷺ جمع شدند، در مسجد، ابوبکر را استیضاح کردند و طی ۲۵ سال همواره علی ﷺ را خلیفه برحق به مردم معرفی می کردند.

چکیده

عده‌ای برآنند که پیدایش تشیع را به ایرانیان نسبت دهند و نظراتی مطرح کرده‌اند:

- تشیع محصول حس انتقام‌جویی ایرانیان در برابر اعراب است و برای ایجاد اختلاف در امت اسلامی، ساخته شده است.

- ایرانیان به خاطر عادت به حکومت موروثی، به رهبری موروثی اعتقاد پیدا کرده و پس از اسلام نیز اندیشه خود را مطابق با امامت و رهبری امام علی علیه السلام و اولاد او دیدند.

- ایرانیان باستان، حکومت را آسمانی و موهبت الهی می‌دانسته‌اند. آنها پس از پذیرش اسلام، اندیشه خود را با مذهب تشیع منطبق یافتند.

- پیوند زناشویی میان شهربانو، دختر یزگرد ساسانی، با امام حسین علیه السلام و حاصل این ازدواج که تولد امام سجاد علیه السلام است، موجب اقبال به تشیع از سوی ایرانیان شد.

برخی هم منشاء تشیع را «عبدالله بن سبا» یهودی، می‌دانند که با التقاط تفکرات یهودی با اسلام، مذهب جدیدی را ایجاد کرد.

اما باید توجه داشت که حضور ایرانیان در مسائل سیاسی و رهبری جامعه اسلامی، از نیمه دوم قرن اول هجری آغاز شد؛ این در حالی است که بحث در مورد امامت حضرت علی علیه السلام، حداقل در حلقه‌ای خاص از اصحابش، که غیر از سلمان فارسی همه عرب بودند، مدت‌ها پیش از این زمان در سقیفه و حتی بنا بر نقلی، در زمان حیات پیامبر صلی الله علیه و آله در بین پیشگامان شیعه مطرح شده بود.

پرسش

۱. نظریات مختلف در مورد منشأ تشیع را بنویسید.
۲. حضور ایرانیان در مسائل سیاسی از چه قرنی آغاز شده است؟

چکیده

شیعیان بعد از سقیفه در مسائل علمی، فقهی و اعتقادی به حضرت علی علیه السلام و پس از ایشان به ائمه اطهار علیهم السلام مراجعه می کردند. گرچه بنابر مصالحی با خلفای زمان همکاری سیاسی - نظامی می کردند، اما غالباً از مناصب حکومتی محروم بودند. گفتنی است، در دوره خلافت امیرالمؤمنین علیه السلام تظاهر به تشیع از خصوصیات شیعه بود.

پرسش

۱. ویژگی های شیعه در دوران خلفای نخستین چه بود؟
۲. شیعه در دوره خلافت علی علیه السلام چه ویژگی ای داشت؟

چکیده

عصر بنی امیه از دشوارترین دوران‌ها برای شیعه بود، با این حال شیعه در این دوره به سبب جایگاه حسنین علیهما السلام اتحاد و یک‌پارچگی داشت و هنوز هیچ انشعابی در آن رخ نداده بود.

پس از شهادت امام حسین علیه السلام شیعه مهمترین تکیه‌گاه خود را از دست داد و به شدت وحشت زده شد؛ از این رو، تعداد اندکی کنار امام سجاد علیه السلام بودند. بعد از مرگ یزید این وضع تغییر یافت. نهضت کربلا از سویی، مشروعیت حکومت امویان را از بین برد و جایگاه خلافت را از تقدسی که داشت به پایین‌ترین حد خود رساند و از سوی دیگر، محبت خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله را در دل‌ها نشاناد.

پرسش

۱. گسترش شیعه در دوران بنی امیه، چه مقاطعی داشت؟
۲. شیعه در دوران امام حسن و امام حسین علیهما السلام دارای چه ویژگی‌هایی بود؟
۳. نهضت کربلا چه تأثیری در روند گسترش تشیع داشت؟

چکیده

دوران امامت امام سجاده علیه السلام از دو مرحله تشکیل می شود؛ نخست دوران تزلزل حکومت امویان، سقوط سفی انیان و روی کار آمدن مروانیان، و مرحله دوم تثبیت حکومت مروانیان.

در مرحله نخست، امویان گرفتار قیام های شیعی و غیر شیعی در حجاز و عراق بودند.

مرحله دوم بعد از قتل عبدالله بن زبیر در سال ۷۳ هجری قمری شروع شد که امویان برای تثبیت حکومت خویش از وجود سفاکانی چون حجاج استفاده کردند.

پرسش

۱. دوره امامت امام سجاده علیه السلام به چند مرحله تقسیم می شود؟
۲. قیام های دوره امام سجاده علیه السلام چند دسته بودند؟
۳. درباره دوران خفقان و تثبیت حکومت مروانیان توضیح دهید.

چکیده

قیام‌های شیعی بعد از نهضت عاشورا شروع شده است. قیام توابین و قیام مختار به روشنی برای خون‌خواهی امام حسین علیه السلام برپا شدند. رهبران این دو قیام هیچ‌یک علوی نبودند، بلکه از بزرگان شیعه بوده و تأثیر خوبی در گسترش تشیع داشتند.

قیام زید بن علی در مقابل ستمکاری‌های هشام، خلیفه جبار اموی بود؛ او فردی بزرگوار و مورد ستایش بود و برای امر به معروف و نهی از منکر قیام کرد. گفتنی است، امام صادق علیه السلام وی را تأیید کرده است.

یحیی بن زید بعد از شهادت پدرش به خراسان رفت و در آنجا بر ضد امویان قیام کرد، ولی او نیز مانند پدرش در میدان جنگ به ضرب تیری کشته شد. قیام یحیی برخلاف قیام پدرش زید، کاملاً زیدی بود.

قیام عبدالله بن معاویه از نوادگان جعفر طیار از قیام‌های علوی بود که در آخر عصر بنی‌امیه واقع شد و او در نهایت ^{توسط} ابومسلم خراسانی کشته شد.

پرسش

۱. قیام‌های شیعی از چه زمانی شروع شد؟
۲. قیام زید با چه انگیزه‌ای رخ داد؟
۳. قیام یحیی بن زید چه فرقی با قیام زید داشت؟

چکیده

دعوت عباسیان از سال ۱۱۱ هجری شروع شد. در این زمان میان علویان و عباسیان دوگانگی وجود نداشت. امویان به سرکوبی قیام عباسیان مشغول شدند که در نتیجه، تشیع رشد چشم‌گیری کرد. امام باقر و امام صادق علیهما السلام در این فرصت، افزون بر تربیت شاگردان، دانشگاه جعفری را نیز بنیان نهادند و فقیهان و متکلمان بسیاری از محضر این دو بزرگوار بهره جستند.

پرسش

۱. دعوت عباسیان چه تأثیری در گسترش تشیع داشت؟
۲. تشیع در دوران امام باقر و امام صادق علیهما السلام چه روندی داشت؟
۳. امام صادق علیه السلام از فرصت پیش آمده چگونه سود جست؟

چکیده

تشیع در دوران عباسیان بیش از دوران امویان گسترش یافت. شیعیان در این زمان در شرق و غرب سرزمین پهناور اسلامی پراکنده بودند. تشیع در این دوران به میان دو لتمردان، قاضیان و فرماندهان نظامی راه یافته بود، حتی در بغداد، که مرکز خلافت و نفوذ عباسیان بود، شیعیان به دلیل فراوانی، خطری جدی برای آنان شمرده می شدند.

بدین لحاظ خلفای عباسی می کوشیدند، امامان شیعه را زیر نظر و کنترل خویش داشته باشند؛ از این رو، از دوره امام رضا علیه السلام پیوسته ائمه اطهار علیهم السلام در مرکز خلافت به سر می بردند. همچنین به سبب پراکندگی شیعیان در سرزمین های گوناگون در این دوران، ائمه اطهار علیهم السلام از نهاد وکالت استفاده می کردند.

رفتار خلفای عباسی نسبت به شیعیان با هم فرق می کرد. منصور، هارون و متوکل از سخت گیرترین خلفا در برابر شیعیان بودند.

علل و عوامل گسترش تشیع در دوران عباسیان عبارت است از:

۱. هاشمیان، اعم از علویان و عباسیان، تا دوره منصور با هم متحد بودند و نخستین چیزی که مبلغان عباسی اظهار می کردند، برتری علی علیه السلام بود.
 ۲. در زمانی که امویان و عباسیان با هم نزاع داشتند، فرصتی پیش آمد تا امام باقر و امام صادق علیهم السلام فعالیت های چشم گیری را انجام دهند.
 ۳. یکی از مهمترین علل گسترش تشیع، مهاجرت سادات و علویان و پراکندگی شان در سرزمین های گوناگون اسلامی بود، که البته آنها اکثراً کیشی جز تشیع نداشتند. سادات در بیشتر مناطق سرزمین های اسلامی، از ماوراءالنهر و هند گرفته تا آفریقا پخش شدند.
- مردم طبرستان از جمله کسانی بودند که به وسیله سادات حسنی به شرف اسلام نایل شده و اسلام را از طریق تشیع پذیرفتند.

چکیده

زیدیان در قرن دوم و سوم هجری، بخش عمده‌ای از جمعیت شیعیان بودند، آنها قیام‌های منظمی را انجام دادند که منجر به تشکیل حکومت‌هایی شد. امامت زیدیان از یحیی بن زید به نوادگان امام حسن علیه السلام منتقل شد؛ از این رو پیوسته آنان در رأس قیام‌های زیدی قرار داشتند؛ اگرچه تعدادی از آنان به مبانی زیدی نبودند.

اوج قیام‌های علویان، یکی در زمان منصور عباسی بود که رهبری آن را محمد نفس زکیه به عهده داشت؛ دومی نیز در زمان مأمون بود که به خاطر وجود فرمانده نظامی سزاواری چون ابوالسرایا، علویان موفقیت‌هایی به دست آوردند. سومی بعد از سال ۲۵۰ هجری قمری است که علویان طبرستان توانستند حکومت تشکیل دهند. در این زمان، علویان جرات یافته و در مناطق گوناگون قیام کردند.

پرسش

۱. قیام‌های زیدیه را توضیح دهید.
۲. قیام محمد نفس زکیه بر چه اساسی بود؟
۳. قیام ابن طباطبایا در چه زمانی رخ داد؟
۴. قیام علویان طبرستان در چه سالی رخ داد و نتیجه آن چه شد؟

چکیده

قیام‌های پراکنده اغلب بدون طرح و نقشه قبلی و با تصمیم‌گیری فردی برپا می‌شد و عکس‌العملی در مقابل ستم‌های خلفا و حاکمان ستمکار بود؛ از جمله، قیام حسین بن علی حسنی معروف به شهید فسخ که در مقابل سخت‌گیری و ستم بیش از اندازه هادی، خلیفه عباسی، روی داد.

محمد بن قاسم، که از علویان زاهد و پرهیزگار بود، به سبب فشاری که معتصم بر وی روا داشته بود، به خراسان رفت و در آنجا قیام کرد. قیام یحیی بن عمر طالبی نی ز به سبب ستم کارگزاران متوکل بود. اما اینکه چرا بیشتر قیام‌های علویان منجر به شکست می‌شد، باید علت آن را در سستی رهبری و ناهمگونی نیروها جستجو کرد.

پرسش

۱. درباره قیام‌های پراکنده توضیح دهید.
۲. علل شکست قیام‌ها چه بوده است؟

چکیده

تشیع در قرن چهارم هجری، در شرق و غرب و تمام نقاط جهان اسلام رواج یافته و در اوج رشد و گسترش خود بود که قبل و بعد از آن هیچ‌گاه از چنین گسترشی برخوردار نبود.

در شمال ایران، گیلان و مازندران، علویان طبرستان حکومت می‌کردند. در مصر فاط میان، در یمن زیدیان، در شمال عراق و سوریه حمدانیان و در ایران و عراق آل بویه زمام قدرت را در دست داشتند.

پیش از همه این دولت‌ها باید از تلاش‌های دولت آل بویه در راه ترویج تشیع سخن گفت، مهمترین اقدام آنان به نفع تشیع را چنین می‌توان بیان کرد:

۱. حمایت از علمای بزرگ شیعه

۲. برگزاری علنی مراسم عاشورا

۳. وارد کردن شیعیان به امور دولتی

۴. ساختن بارگاه‌های امامان علیهم‌السلام

در ماوراءالنهر، قلمرو اصلی سامانیان، شیعیان بسیاری مقیم بودند. شیخ صدوق در دوران زمامداری نوح بن منصور به نیشابور رفت و مدتی در این شهر اقامت نمود و همه روزه برای نیشابوریان سخن می‌گفت. او رساله اعتقادات را در مورد عقاید شیعه برای نیشابوریان نوشت.

پرسش

۱. حکومت‌های شیعی قرن چهارم را نام ببرید.
۲. تشیع غالب حکومت‌های قرن چهارم چه بود؟
۳. اقدامات آل بویه در ترویج تشیع را بیان کنید.

چکیده

شیعه در زمان سلجوقیان از موقعیت چندان خوبی برخوردار نبود به ویژه در بغداد که غلبه با تندروان اهل سنت بود و آنان به شیعه جفا روا داشتند. چنانکه شیخ طوسی نتوانست به حیات علمی خود در بغداد ادامه دهد؛ کتابخانه او توسط تندروان حنبلی سوزانده شد و خودش به نجف مهاجرت کرد.

حملة مغول به ایران از یک سو، اسماعیلیان را از صحنه سیاسی محو کرد و از سوی دیگر به عمر خلافت عباسی پایان داد که این دو از دشمنان و رقیبان شیعیان امامیه بودند. این موقعیت به شیعه امامیه مجال داد تا آنجا پیش رود که چند قرن بعد، در ایران به عنوان مذهب رسمی اعلام گردد.

حضور خواجه نصیرالدین طوسی در کنار هولاکو از شدت عمل او در مورد مسلمانان کاست و کتب علوم اسلامی کتابخانه بغداد را از خطر نابودی و سوزاندن نجات داد. خواجه نصیرالدین با هدف جمع‌آوری دانشمندان مسلمان و حفظ علوم اسلامی، رصدخانه مراغه را بنا کرد تا دانشمندان مسلمان از فرق گوناگون به حفظ آثار و علوم مذهب خود پردازند.

علاقه سلطان محمدخدابنده به تشیع و همین طور به دریافت معارف بیشتر از این آیین موجب شد، علمای شیعه را از عراق به ایران فراخواند و زمینه رشد این مذهب را فراهم آورد. پس از آنکه سلطان مغول مذهب شیعه را پذیرفت، خبر گرایش وی در سراسر قلمرو اسلامی انتشار یافت و تلاش شد، مردم نیز به این آیین درآیند و در صورت سرپیچی تأدیب شوند.

بعد از عصر مغول، عصر آشتی میان شیعه و سنی است. رواج افکار صوفی‌گرایانه در میان اهل سنت آنها را به شیعه نزدیک کرده و محبت اهل بیت را در آنها تقویت نموده بود و از دل تصوف سنی تصوف شیعی و از دل آن حکومت شیعی صفوی، زاده شد.

چکیده

یاران و شیعیان امیرالمؤمنین علیه السلام بیشتر از میان قبایل قحطانی و یمنی بود. در میان اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله نیز بیشتر هواداران آن حضرت، از انصار بودند که اصلیتی یمنی داشتند. عمده یاران امام حسین علیه السلام نیز، به جز بنی هاشم و چند نفر غفاری، از قبایل یمنی بودند. در مقابل، سران و اشراف قریش، دشمن علی علیه السلام و خاندانش بودند و دوست داران حضرت در میان آنان به غایت اندک بودند. در میان قبایل یمنی نیز، دو قبیله حمدان و ربیعہ در تشیع از همه پیشتازتر بودند.

پرسش

۱. تشیع، بیشتر میان کدام تیره از قبایل رواج داشت؟
۲. میان قبایل یمن، چه قبایلی در تشیع از دیگران پیشتازتر بودند؟

چکیده

سابقه تشیع در کوفه، پیش از مهاجرت علی علیه السلام به آن شهر برمی گردد، زیرا بیشتر ساکنان آن را قبایل یمنی تشکیل می دادند که اغلب شیعه بودند. از سوی دیگر، صحابیان بزرگوار شیعی در آن شهر سکونت داشتند. با مهاجرت علی علیه السلام به آن شهر، تا پایان قرن سوم، کوفه مهمترین شهر شیعی شد؛ از این رو در قرن دوم و سوم قیام های تعدادی از طالبیان در آن روی داده و پیوسته فرهنگ شیعی بر آن حاکم بوده است.

با وجود روحیه عثمانی در شهر بصره، شیعیان امیرالمؤمنین علیه السلام نیز در آن می زیستند، و با اصحاب جمل مقابل ه کردند؛ از جمله قبیله ربیعه. با گذشت زمان رنگ شیعی شهر بصره قوی تر شد. مدائن نیز به جهت حکمرانی صحابیان بزرگوار شیعی چون: سلمان فارسی و حذیفه بن یمان، یکی از شهرهای شیعه نشین محسوب می شد. همچنین با تبعید شدن ابوذر به شام، بذرتشیع در منطقه جبل العامل کاشته شد.

پرسش

۱. چگونه کوفه شهری شیعی شد؟
۲. آیا در بصره شیعیان زندگی می کردند؟
۳. علت وجود تشیع در مدائن چه بود؟
۴. سابقه تشیع در جبل العامل به چه زمانی برمی گردد؟

قدمت تشیع در اهواز به اواخر قرن دوم می‌رسد و در زمان امام صادق علیه السلام، احمد بن عبدالله نجاشی، حاکم آنجا بود که از شیعیان به شمار می‌آمد و نامه امام صادق علیه السلام به او معروف است.

پرسش

۱. چه مناطقی در قرن دوم هجری شیعه‌نشین شدند؟
۲. تشیع در خراسان از چه زمانی آغاز شد؟
۳. تشیع قم چه نوع تشیعی است؟
۴. چگونه بغداد یکی از شهرهای شیعه‌نشین شد؟
۵. علت تشیع اهل بمن چه بود؟

چکیده

در دوران عباسی، نهضت‌های علویان پیوسته رخ می‌داد، که یکی از نتایج قطعی این نهضت‌ها پراکندگی علویان در مناطق گوناگون بود، بدین ترتیب در قرن دوم هجری تشیع از مرزهای جزیره‌العرب و عراق بیرون رفت.

با شروع قرن دوم، مسافرت مبلغان بنی‌هاشم به خراسان آغاز شد و مردم زیادی در آنجا به تشیع گرویدند؛ اگر چه تشیع خراسان در آغاز بیشتر رنگ کیسانی داشت.

از قرن دوم به بعد، قم یکی از مهمترین شهرهای شیعی بوده است؛ این شهر که تشیع آن همواره تشیع امامی و دوازده امامی بوده، به دست شیعیان بیناگذاری شد. بغداد اگرچه مرکز خلافت عباسیان بود، ولی با انتقال شیعیان شهرهای اطراف، مانند: کوفه، بصره و مدائن به آنجا، یکی از مراکز شیعیان شد.

در قرن سوم هجری، تشیع به بیشتر مناطق سرزمین‌های اسلامی کشیده شد. از کیست مناطقی که ائمه اطهار علیهم السلام در آنجا وکیل داشتند، این امر کاملاً مشهود است. بر این اساس بود که حکومت‌های شیعی در طبرستان، یمن و آفریقا تشکیل شدند.

گفتنی است، تا پایان قرن سوم کوفه، قم، سامرا و نیشابور شهرهای شیعی به شمار می‌رفتند.

فاطمیان نزدیک به سه قرن که در مصر بودند سعی در ترویج تشیع در این بلاد داشتند و از سکونت علمای اهل سنت در آن جلوگیری می‌کردند و به جای آنان از علمای شیعه در مناصب مذهبی استفاده می‌کردند و شعاریهای شیعی را آشکار می‌کردند.

چکیده

عزاداری امام حسین علیه السلام بی فاصله بعد از شهادت آن جناب در سرزمین کربلا به وسیله زنان، خواهران و دختران آن حضرت شروع شد.

دومین مرحله عزاداری اهل بیت که بر عویران خویش گریستند، چنانکه مردم را به گریه درآوردند، شهر کوفه بود.

در راه کوفه به شام اجازه عزاداری به اهل بیت علیهم السلام داده نشد. وقتی امام سجاد علیه السلام در شام، مظلومت پدرش را به مردم گفت، مردم سخت تحت تأثیر قرار گرفتند و صدای گریه آنان برخاست. اهل بیت علیهم السلام در راه بازگشت به مدینه وقتی در روز اربعین به کربلا رسیدند، با دیدن جناب دو آنجا به عزاداری پرداختند.

ام سلمه بعد از خروج امام حسین علیه السلام از مدینه، هر روز به حاکی که پیامبر به او داده بود می نگریست، تا اینکه در روز عاشورا مشاهده کرد که خاک آغشته به خون شده است. پس صدایش را به گریه بلند کرد، تا زنان مدینه صدای او را شنیدند. اطرافش جمع شده و با او گریستند. یعقوبی می نویسد: «مدینه، یک بارچه حنجه و ناله شد».

دومین باری که گریه بر امام حسین علیه السلام مدینه را فراگرفت، هنگامی بود که خیر شهادت امام حسین علیه السلام به وسیله فاضل بزید به والی مدینه رسید.

بار سومی که اهل بیت علیهم السلام و نیز مردم مدینه، به عزاداری امام حسین علیه السلام پرداختند، هنگام ورود آنان به مدینه [در بازگشت از کربلا] بود.

کسانی مانند عبیدالله بن حر جعفی و سلیمان بن قننه در مصیبت آن حضرت شعر سرودند.

در عصر امام باقر و امام صادق علیهم السلام - که دولت اموی رو به ضعف گذارده بود - عزاداری امام حسین علیه السلام به عنوان مراسم دینی سالیانه رواج یافت. مجالس عزرا به صورت دسته جمعی در بیت شریف و در حضور امام برگزار می شد و شاعران و مداحان، اشعاری را در مرتبه امام حسین علیه السلام می خواندند.

بعد از عصر امام رضا علیه السلام، بیشتر اوقات، ائمه اطهار در تقیه به سر می بردند و امکان برپا کردن مجالس عزاداری امام حسین علیه السلام، برای آنان مهیا نبود.

به طور کلی، ائمه اطهار علیهم السلام به شیعیان سفارش می کردند که در روز عاشورا از کسب و کار دست بکشند و حالت غم و غوا به خود بگیرند.

پیش

۱. نخستین عزاداری امام حسین علیه السلام در کجا شروع شد؟
۲. نحوه اولین عزاداری در مدینه را توضیح دهید.
۳. نخستین کسانی که برای امام حسین علیه السلام شعر سرودند، نام ببرید.
۴. در عصر امام باقر و امام صادق علیهم السلام عزاداری به چه صورتی انجام می شد؟
۵. امام رضا علیه السلام در محرم چه حالتی داشتند و عزاداری بعد از عصر ایشان چگونه بود؟

چکیده

یکی از مهمترین مراحل تکوین عزاداری امام حسین علیه السلام، بعد از قدرت یافتن سلسله آل بویه در قرن چهارم هجری است که به صورت علنی و عمومی در کوچه و بازار برگزار می شد. در عصر آل بویه، هرگاه عاشورا با عید نوروز یا مهرگان مصادف می شد، انجام مراسم عید را به تأخیر می انداختند و بعد از آل بویه عزاداری در روز عاشورا و در مناطق شیعه نشین به طور جدی رواج داشته است. بعد از قرن پنجم کسانی پیدا شدند که در کوچه و بازار، مسجد و مدرسه، فضایل و مناقب خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله را می خواندند و مظلومیت آنان، به ویژه امام حسین علیه السلام را ذکر می کردند که به آنان مناقب خوان و بعدها مداح می گفتند. بعد از قرن ششم کتاب های بسیاری در موضوع مقتل و شهادت امام حسین علیه السلام تحریر شده که انگیزه نگارش آنها تنها بیان وقایع تاریخی نبوده، بلکه نویسندگان آن کتاب ها بیشتر رونق مراسم عزاداری و سوگواری امام حسین علیه السلام را مد نظر داشته اند. زمان سوگواری در عصر صفویه، افزون بر دهه محرم و عاشورا به ماه های صفر و رمضان که اوقات شهادت و رحلت سایر معصومان علیهم السلام در آنها واقع شده، گسترش یافت.

چکیده

ادریسیان نخستین سلسله‌ای هستند که اصول عقاید شیعی را، هرچند به صورتی ضعیف، به مغرب بردند. نقش شهر فاس که پایتخت ادریسیان بود، به عنوان شهری مقدس و محل سکونت نواده‌های گرامی پیامبر ﷺ، حسن و حسین علیهما السلام، از همان زمان آغاز شد.

در سال ۲۵۰ هجری قمری در دوره خلافت مستعین عباسی، حسن بن زید که پیش‌تر ساکن ری بود، در ناحیه طبرستان خروج کرد و مردم را به «الرضا من آل محمد» فراخواند. او مناطق طبرستان و جرجان را بعد از یک سلسله زد و خورد به دست گرفت و حکومت علویان طبرستان را بنیان نهاد که تا سال ۳۴۵ هجری قمری دوام داشت.

مؤسسان آل بویه، سه برادر بویه: علی عمادالدوله، حسن رکن‌الدوله و احمد معزالدوله بودند که از خطه شمال ایران برخاسته بودند. قدرتمندترین حاکم آل بویه، عضدالدوله بود. پس از او به علت اختلافات و جنگ‌های داخلی میان امرای آل بویه، زمینه‌های سقوط دولت آنان فراهم شد.

در گرایش آل بویه به مذهب تشیع شکی نیست؛ آنچه محل تردید است، نوع تشیع آنان است.

پرسش

۱. نخستین منادیان تشیع در شمال افریقا چه سلسله‌ای بودند؟
۲. حاکم اول ادریسیان که بود؟ مختصری درباره وی توضیح دهید.
۳. دولت علویان بر کدام مناطق ایران حاکم شده و چه نوع تشیعی را رواج دادند؟
۴. از عوامل موفقیت حسن بن زید در گسترش اندیشه‌های اسلامی چه بود؟
۵. مؤسسان آل بویه چه کسانی بودند؟

۲. برخورد میهنی بر مدارا و تسامح در حوزه دینی و بازگذاشتن فضای تبلیغ و ترویج دینی برای مذاهب مختلف اسلامی به وسیله مغولان.
۳. حضور خواجه نصیرالدین طوسی (م ۴۷۲ ق.) در دیار هلاکو خان.
۴. شیعه شدن اربلجایتو (۷۰۳ - ۷۱۶ ه.ق) یکی از مؤثرترین دلایلی بود که در رسمیت مذهب تشیع نقش داشت.
۵. آمدن علاقه حلی به ایران.

پرسش

۱. حکومت فاطمیان مصر در نهایت به دست چه کسانی منقرض شد؟
۲. مذهب در مورد آیین اهل مغرب و در مورد فاطمیان چه می گوید؟
۳. حمدانیان چه کسانی بودند و چه عقایدی داشتند؟
۴. علت ترویج تفکر زیدی در یمن چه بود؟
۵. علت انتخاب اسلام از سوی عازن خان را توضیح دهید.
۶. دلایل گسترش تشیع در زمان ایلخانان را نام ببرید.

چکیده

نفوذ لنگری حسن صباح و جانشینان از قرن‌ها در خاورمیانه دوام یافت، تا سرانجام به دست مغول بساط فرمائروایی آنان برچیده شد. داعیان فاطمی، برای گسترش اندیشه‌های تشیع که زمینه‌ساز دعوت و قیام فاطمیان بود، فعالیت‌های گسترده‌ای داشتند؛ به طوری که فعالیت‌های سیاسی-اجتماعی آنان تحت‌الشعاع فعالیت فرهنگی‌شان قرار می‌گرفت. دولتمردان حمدانی، جماعتی از عرب‌های بنی‌عرب بودند که از لحاظ عقیدتی گرایش شیعی داشتند و به اهل‌بیت پیامبر^ص دستگی وافر داشتند. آنان در دستگاه خلافت نفوذ فراوانی داشتند. و با اینکه در سال ۲۴۶ هجری قمری در خلج خلیفه دخالت کرده و این کار آنان با شکست روبه‌رو شد، ولی خلیفه آنان را بخشید. در عصر حکومت حمدانیان، جهان اسلام شاهد خدمات بزرگ فرهنگی و نظامی در خطه حلب، به فرمائروایی سیف‌الدوله بود. ناحیه یمن، در گوشه جنوب غربی شبه جزیره عربستان، منطقه‌ای دورافتاده و از ضابط و ربط خارج بود و این مسأله موجب دوام سلطه زیدیان بر یمن شد. ایلخانان به مغولان مستقر در ایران و به حاکمان بعد از هلاکو اطلاق می‌شود، که از سال ۶۶۳ تا ۷۵۴ هجری قمری در ایران حکومت کردند. علل و زمینه‌های گسترش شیعه در زمان ایلخانان و نقش سلطان محمد الجایتو را در آن به ترتیب ذیل می‌توان بیان کرد:

۱. از بین رفتن حکومت‌های خوارزمشاهیان و خلافت عباسی سنی مذهب و اسماعیلیان اسماعیلی مذهب الموت که رقیب شیعیان بودند، و اینکه شیعیان هیچ رویارویی نظامی با مغولان نداشتند.

چکیده

حکومت سربداران به وسیله عبدالرزاق باشتینی و پیروان شیخ حسن جوری در خراسان تشکیل شد. خواجه علی، از حاکمان سربداری، برای تقویت مبانی فقهی شیعیان با شهید اول در جبل عامل مکاتبه کرد و از او خواست به ایران بیاید. وی از آمدن به ایران خودداری کرد اما به دنبال این مکاتبه، شهید اول کتاب فقهی جامع و مختصری به نام *اللمعة الدمشقیة فی فقه الامامیه* را برای شیعیان خراسان نوشت تا به آن عمل کنند.

جنبش سربداران در شهرهای دیگر اثر گذاشت. دولت مرعشیان متأثر از دولت سربداران خراسان بود، و مازندران بعد از سال‌ها - یعنی پس از تشکیل حکومت علویان - دوباره حکومت شیعی را به خود دید.

مهمترین اقدامات دولت مرعشیان که به فراگیری مذهب امامی انجامید، از این قرار است:

۱. پایه‌گذاری دولت مرعشی بر اساس شریعت و فقه امامی؛
 ۲. انتصاب علما برای نظارت بر رعایت عدل و داد و ترویج امور شرعی در قلمرو مرعشیان؛
 ۳. حمایت مؤثر مرعشیان از سادات آل‌کیا برای تأسیس دولت امامی مذهبی کیایی در گیلان؛
 ۴. رواج مذهب امامی در سراسر مازندران.
- حضور اسماعیل میرزا در گیلان، موجب مهاجرت عده بی‌شماری از صوفیان و مریدان خاندان شیخ صفی‌الدین اردبیلی به آن دیار شده بود. شیعیان گیلان، اسماعیل میرزا را تا رسیدن به حکومت در تبریز همراهی کردند.

یافت. وجود بازده صحابی زاری در جمع اصحاب امام رضا علیه السلام زمینه مساعدی را برای اتراسدیت آن امام در پی فراهم ساخت و از نظر این شهر را با نامه علیه السلام به اوج خود رسانید.

در مجموع شهری با احتساب ۴۴ صحابی بعد از شهر قم با حدود ۱۲۰ صحابی بالاترین ارتباط و پیوند را با ائمه امامیه علیهم السلام در سرزمین های شرقی خلافت اسلامی داراست.

پرسش

۱. زمینه های ایجاد تشیع در کوفه را توضیح دهید.
۲. از چه قریه محدثان به قم آمدند و اولین کسی که حدیث کوفیین را در قم ندر داد که بود؟
۳. اقدامات شیخ مفید در بغداد را شرح دهید.
۴. نام چهار مورد از کتابخانه های بغداد را بنویسید.
۵. چه عاملی باعث زیاد شدن صحابان امام رضا علیه السلام در ری شد؟
۶. خلاصه ای از زندگی نامه و خدمات شیخ کلینی علیه السلام را بنویسید.

چکیده

کوفه در سال هفدهم هجری با دستور عمر بن خطاب به سعد بن ابی وقاص بعد از فتح بغداد بنا شد. حضور قبایل یمنی و قبایله طی و حضور ایرانیان که به اهل بیت علیهم السلام علاقه داشتند. و همچنین فرمانداری عمار یاسر در کوفه باعث شد که کوفه به مرکز شیعی تبدیل شود.

بزرگترین متکلمان شیعه قرن دوم، مانند ابو جعفر محمد بن علی بن نعمان بجلی مشهور به مؤس الطالق ابو محمد هشام بن حکم شیبانی، ابوسلم هشام بن سالم جوالیقی و ابوحسن علی بن میثم نزار در شهر کوفه پرورش یافته اند. اولین مراحل رشد علوم و فرهنگ و معارف شیعی در شهر کوفه بود و بعد شهرهای را می بینیم که به وسیله اهل کوفه در آنجا علم نشر داده شده است. خاندان های علمی شیعی بسیاری در کوفه حضور داشتند که از این خاندان ها افراد بسیاری به روایت حدیث از اهل بیت علیهم السلام می برداختند.

در اوایل قرن سوم، محدثانی به قم رجوع می کنند. و این شهر به شهری علمی تبدیل می شود.

از قرن سوم بغداد به یکی از مراکز علمی شیعی تبدیل می شود و در عصر آل بویه نشاط علمی شیعی در آن به اوج می رسد. ورود طغرل، اولین پادشاه سلجوقی و لشکریان او آتش تعصب کورترکان سلجوقی و حنیفیان بغداد همه چیز را نابود کرد.

ری در دوره فتوحات مسلمین، به سال ۲۳ هجری (و به قوی ۲۰ هجری)، به دست عرب های مسلمان فتح شد.

با ورود امام رضا علیه السلام به ایران و تصدی ولایت عهدی مأمون و حمایت آشکار مأمون از عقاید معتزلی و شیعی، تشیع در تمامی مناطق ایران رشد و گسترش

دوران صفویه یکی از پررونق ترین دوره های حوزه علمیه اصفهان است؛ با دعوت علما و دانشمندان جیل عامل به ایران و تمرکز علم اصفهان در عهد صفوی، حوزه علمیه اصفهان به اوج شکوفایی رسید.

پرسش

۱. علت مهاجرت شیخ طوسی به نجف چه بود و دوران بعد از او چه نام داشت و علت این نام گذاری چه بود؟
۲. شهر حله در زمان علامه حلی و قرن هفتم تا نهم چه خصوصیتی داشت؟
۳. نظر شیخ حر عاملی و سید محسن امین درباره شیوخ تشیع در جیل عامل را بنویسید.
۴. چهار تن از شخصیت های علمی حوزه علمیه جیب را نام ببرید.
۵. به نظر قاضی نورالله شوشتری، علت ترویج تشیع در بحرین چیست؟
۶. چهار کتاب این مبین بحرینی را نام ببرید.
۷. ابراهیم بن محمد نقض مؤلف چه کتابی است و علت حضور او در اصفهان چیست؟
۸. چهار کتاب شیعی را که در عصر صفویه در حوزه اصفهان ترجمه شد نام ببرید.

چکیده

کوفه در سال هفدهم هجری با دستور عمر بن خطاب به سعد بن ابی وقاص بعد از فتح بغداد بنا شد. حضور قبایل یمنی و قبایله طی و حضور ایرانیان که به اهل بیت علیهم السلام علاقه داشتند. و همچنین فرمانداری عمار یاسر در کوفه باعث شد که کوفه به مرکز شیعی تبدیل شود.

بزرگترین متکلمان شیعه قرن دوم، مانند ابو جعفر محمد بن علی بن نعمان بجلی مشهور به مؤس الطالق ابو محمد هشام بن حکم شیبانی، ابوسلم هشام بن سالم جوالیقی و ابوحسن علی بن میثم نزار در شهر کوفه پرورش یافته اند. اولین مراحل رشد علوم و فرهنگ و معارف شیعی در شهر کوفه بود و بعد شهرهای را می بینیم که به وسیله اهل کوفه در آنجا علم نشر داده شده است. خاندان های علمی شیعی بسیاری در کوفه حضور داشتند که از این خاندان ها افراد بسیاری به روایت حدیث از اهل بیت علیهم السلام می برداختند.

در اوایل قرن سوم، محدثانی به قم رجوع می کنند و این شهر به شهری علمی تبدیل می شود.

از قرن سوم بغداد به یکی از مراکز علمی شیعی تبدیل می شود و در عصر آل بویه نشاط علمی شیعی در آن به اوج می رسد. ورود طغرل، اولین پادشاه سلجوقی و لشکریان او آتش تعصب کورترکان سلجوقی و حنیفیان بغداد همه چیز را نابود کرد.

ری در دوره فتوحات مسلمین، به سال ۲۳ هجری (و به قوی ۲۰ هجری)، به دست عرب های مسلمان فتح شد.

با ورود امام رضا علیه السلام به ایران و تصدی ولایت عهدی مأمون و حمایت آشکار مأمون از عقاید معتزلی و شیعی، تشیع در تمامی مناطق ایران رشد و گسترش

چکیده

«زیارت» در لغت به معنای «فصد کردن» است و در عرف به معنای «فصد دیدار کسی یا مکانی به جهت اکرام، بزرگداشت و ائس گرفتن یا آن»^۱. خدای تعالی در قرآن، پیامبر را از ایستادن در کنار قبور منافقان نهی می‌کند، و این امر بر این دلالت دارد پیامبر همواره به کنار قبور مؤمنان می‌رفته است. پیامبر به زیارت قبر مادر گرامی‌شان می‌رفته است. از ایشان روایات فراوانی در مورد سفارش به زیارت قبر گرامی خودشان نیز رسیده است. سیره مسلمین از ابتدا بر زیارت قبور نبی اکرم صلی الله علیه و آله، ائمه دین، شهدا، صالحان و بزرگان دینی بوده است و هیچ‌یک از فرقه‌های مسلمین در مشروعیت این امر اختلافی نداشتند. تا اینکه این تیمیه در قرن هشتم هجری قمری بدعتی نهاد و در مقابل همه علمای شیعه و سنی، فتوایی با مضمون حرمت زیارت قبر نبی اکرم - و به طریقی اولی سایر قبور - صادر کرد. مسلمانان جسد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را در خانه مسقف خود دفن کردند و پس از شهادت امام حسن مجتبی علیه السلام و دفن ایشان در بقیع، قبر پیامبر صلی الله علیه و آله و همچنین قبر ابوبکر و عمر با دیوار مسقفی پوشانیده شدند. هنگامی که رسول خدا صلی الله علیه و آله دفن شد، فاطمه علیها السلام نزد قبر آمد، اندکی ایستاد و سپس مشتی از خاک قبر گرفت و بر دیده نهاد و گریست و ابیاتی خواند. علمای شیعه درباره ثواب و فضیلت زیارت و نحوه زیارت کردن قبور ائمه علیهم السلام کتاب‌هایی تألیف کرده‌اند. در برخی روایات، از زیارت به عنوان عهدی میان شیعه و امامش یاد شده است.

حرم امام رضا علیه السلام در طول تاریخ، مورد توجه علما و شیعیان بوده، و این توجه باعث آبادانی این مرقده شریف و شهران (مشهد) نیز شده است. برخی از علمای اهل سنت بر خود لازم می‌دیدند که به زیارت قبر امام رضا علیه السلام بروند.

پیشش

۱. معنای زیارت چیست و معنای مواجهه چگونه از آن فهمیده می‌شود؟
۲. سیره مسلمین در مورد زیارت چه بوده و اولین کسانی که علیه آن فتوا دادند، چه کسانی بودند؟
۳. نام چهار کتاب شیعی تألیف شده در موضوع زیارت را بنویسید.
۴. زیارت در فرهنگ شیعی به چیزی تعبیر شده است؟
۵. سه تن از علمای اهل سنت که به زیارت امام رضا علیه السلام می‌رفتند را نام ببرید.

چکیده

«دعا» در لغت به معنای ندا، درخواست، استغاثه، تمنا، عبادت، طلب توجه و... آمده است.

در روایات اهل بیت علیهم السلام نیز، از دعا و فضایل آن بسیار یاد شده است. امیرالمؤمنین علیه السلام در ماه‌ها، روزها و ساعات گوناگون، دعاهای مختلفی را می‌خواندند و با خدای متعال مناجات می‌کردند. همین سیره امیرالمؤمنین در مورد دعا باعث شد که افراد مختلفی از اصحاب و غیر آن، این ادعیه را می‌شنیدند و با کتابت یا حفظ، آنها را نقل می‌کردند.

اهل بیت علیهم السلام، دعا را به عنوان سلاح مؤمن، ستون دین، کلید نجات، گنجینه رستگاری، دوست داشتنی‌ترین اعمال، برترین و بافضیلت‌ترین عبادات معرفی می‌کردند.

یکی از آدابی که برای دعا کردن شمرده شده و در استجاب آن مؤثر است، دعا کردن به صورت دسته‌جمعی است. در جریان مباحثه نیز، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اهل بیت را همراه خود برده بود، به آنها فرمود: «زمانی که من دعا کردم، شما آمین بگوید.»

ائمه معصومین علیهم السلام، بعضی اوقات در جلساتی که با یک نفر یا گروهی از صحابه تشکیل می‌دادند، متن دعایی را املا می‌کردند و صحابه آن را می‌نوشتند. برخی اوقات ائمه علیهم السلام، نسخه‌ای از دعا را که نزدشان بود به بعضی از اصحاب جهت نسخه‌برداری می‌دادند.

در موارد بسیاری، شیعیان اهل بیت علیهم السلام به خاطر عدم دسترسی و یا به خاطر محدودیت دیدار امامان معصوم علیهم السلام، به ایشان نامه می‌نوشتند و مسائل و مشکلات خود را در آن بیان و در برخی موارد از ایشان درخواست دعا می‌کردند. فرهنگ کتابت باعث شد تا کتب دعای فراوانی از شیعه باقی بماند. از صحیفه سجادیه می‌توان به عنوان بارزترین میراث دعا در تشیع نام برد.